

УДК 339.71

В.В. Туров, аспірант

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

**СТАН ПОТОЧНОГО РАХУНКУ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ КАЗАХСТАНУ
В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ****В.В. Туров**, аспірант

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, г. Харьков, Украина

**СОСТОЯНИЕ ТЕКУЩЕГО СЧЕТА ПЛАТЕЖНОГО БАЛАНСА КАЗАХСТАНА
В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ****Vladyslav Turov**, PhD student

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

**CURRENT ACCOUNT OF KAZAKHSTAN UNDER THE FINANCIAL
INSTABILITY**

Досліджено стан поточного рахунку платіжного балансу Казахстану в умовах фінансової нестабільності. Виявлено, що девальвація національної валюти привела до незначного покращення сальдо поточного рахунку при одночасній великій залежності економіки від кон'юнктури світових енергетичних ринків. Погіршення поточного рахунку у разі зниження ціни на нафту до 50–60 доларів пов'язано зі скороченням вартісного обсягу експорту, який, у свою чергу, чинить тиск на торговий баланс. Погіршення показника рахунку поточних операцій посилить тиск на тенге.

Ключові слова: платіжний баланс, макроекономічна політика, девальвація, фінансова нестабільність, відкрита економіка.

Исследовано состояние текущего счета платежного баланса Казахстана в условиях финансовой нестабильности. Выявлено, что девальвация национальной валюты привела к незначительному улучшению сальдо текущего счета при одновременной большой зависимости экономики от конъюнктуры мировых энергетических рынков. Ухудшение текущего счета при снижении цены на нефть до 50–60 долларов связано с сокращением стоимостного объема экспорта, который, в свою очередь, оказывает давление на торговый баланс. Ухудшение показателя счета текущих операций усилит давление на тенге.

Ключевые слова: платежный баланс, макроэкономическая политика, девальвация, финансовая нестабильность, открытая экономика.

The article is devoted to the diagnostics of the current account of Kazakhstan under financial instability. It was revealed that the devaluation of the currency led to a slight improvement in the current account balance with simultaneous high economic dependence on the situation on the world energy markets. The deterioration of the current account with a decrease in oil prices to \$ 50–60 due to the reduction in the value of exports, which in turn puts pressure on the trade balance. Deterioration in the current account will increase the pressure on the tengge.

Key words: balance of payments, macroeconomic policy, devaluation, financial instability, open economy.

Постановка проблеми. Системні зміни, які відбуваються у світі під впливом кон'юнктурних коливань світового господарства, зумовлюють іманентні структурні зрушення у всіх без винятку економіках світу. Остання світова фінансово-економічна криза 2008–2012 рр. виявила економічні дисбаланси трансформаційних економік, особливо країн пострадянського простору, яких поряд зі спільністю ринкової трансформації та глобальних умов відрізняє різноманіття внутрішніх та зовнішніх економічних чинників.

Виникнення економічних дисбалансів у трансформаційних економіках має складну природу, а тому зберігає актуальність питання щодо їхнього розвитку в сучасній системі світового господарства. Проте досвід інтеграції Казахстану у сучасну світогосподарську систему та результати нових інтеграційних спрямувань є дуже цікавими для дослідників макроекономічних зрушень. Зокрема, такий напрям зміг би допомогти вивчити досвід перебування Казахстану в складі Євразійського економічного союзу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема флуктуацій платіжних балансів та шляхів їх регулювання присвячені численні праці українських і зарубіжних учених. Серед загалу наукових робіт варто виділити таких авторів: Л.А. Абалкін, А.П. Голіков, А.А. Гриценко, О.А. Довгаль, Н.А. Казакова, Д.Г. Лук'яненко, М.З. Мальський, М.М. Мацях, О.І. Рогач, В.І. Сідоров, В.В. Ивантер, В.Н. Кириченко, Ф.Н. Клоцвог, І.І. Пузанов, А.С. Філіпенко, С.А. Циганов, Т.М. Циганкова, О.Б. Чернега, О.І. Шнирков, С.О. Якубовський, О.Л. Яременко та інших.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У Казахстані ці проблеми тією чи іншою мірою розглядали: Е.М. Аринов, Я.А. Аубакіров, У.Б. Баймуратов, Р.Е. Єлемесов, Е.Б. Жатканбаєв, Н. Ісінгарін, М.Б. Кенжегузін, А.К. Кошани, Н.К. Мамиров, С.С. Сатубалдина.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Разом із тим фінансова нестабільність впливає на стан відкритих національних економік, експорт яких зосереджується на сировині. Тому розгляд стану поточного рахунку платіжного балансу Казахстану в умовах нових інтеграційних перетворень на пострадянському просторі потребує подальших наукових пошуків.

Мета статті. Метою статті є діагностика стану поточного рахунку платіжного балансу Казахстану в умовах фінансової нестабільності.

Виклад основного матеріалу. Казахстан вистояв у період глобальної фінансової кризи й уникнув рецесії, але його банківський сектор як і раніше обтяжений великою часткою «поганих» кредитів, які успадкував від фінансової бульбашки на ринку нерухомості та іноземних запозичень у період 2006–2010 рр.

Як видно з рис. 1, протягом кризового періоду 2008–2009 рр. спостерігається зростання ВВП Казахстану (рис. 1).

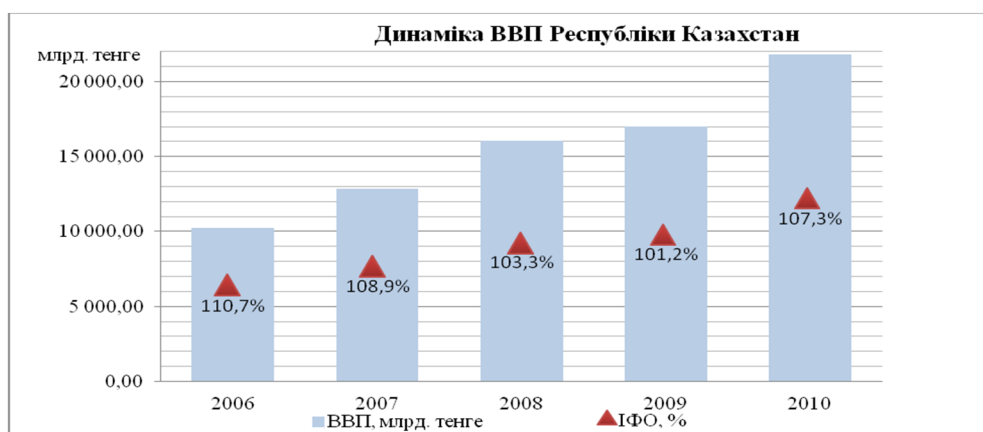

Рис. 1. ВВП Казахстану у період 2006–2010 рр. [8]

З І кварталу 2013 року платіжний баланс Казахстану складається відповідно до положень шостого видання «Керівництва по платіжному балансу та міжнародної інвестиційної позиції» (РПБ6). Основні методологічні зміни наведені у прес-релізі Національного банку Республіки Казахстан від 28 червня 2013 № 25 [9].

У 2014 році спостерігалось погіршення зовнішніх факторів для розвитку економіки Казахстану. Сталося загальне уповільнення економічного зростання у світі і зростання геополітичної нестабільності у зв'язку з подіями навколо України. Введення взаємних санкцій між Росією та країнами ЄС з США призвели до падіння темпів зростання і дестабілізації макроекономічної ситуації в Росії.

На тлі зміцнення темпів зростання ВВП США відбулося повне згорання ФРС третьої програми кількісного пом'якшення, що привело до зміцнення долара США.

Кон'юнктура світових цін на сировинні товари, коректування обмінного курсу національної валюти, операції банків і небанківських організацій з випуску боргових цінних паперів на зарубіжних ринках, динаміка іноземних активів Національного фонду і казахстанських банків стали визначальними факторами, що вплинули на стан платіжного балансу Казахстану в 2014–2015 рр. [10].

У звітному періоді темпи падіння світових цін на основні товари казахстанського експорту випереджали зниження цін на імпортовану Казахстаном продукцію і, в підсумку, в цілому за аналізований період індекс умов торгівлі, що розраховується як відношення зміни контрактних цін на експорт до зміни контрактних цін на імпорт, був нижчим на 2% в порівнянні з базовим періодом. При цьому сукупний індекс цін

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

казахстанського експорту відносно базового періоду був нижчим на 5 %, а індекс імпорتنих цін скоротився на 2 % [8].

На думку авторів аналітичної доповіді щодо перспектив казахстанської економіки, у результаті зазначених факторів, а також на тлі зростання видобутку сланцевої нафти в США і зростання поставок з боку Ірану, з якого частково були зняті економічні санкції, і Лівії, де після стабілізації ситуації у країні обсяг видобутої нафти виріс, відбулося зниження світової ціни на нафту марки Brent з 115 дол/барель у кінці червня 2014 до 50–60 дол/барель у кінці 2014 р. – початку 2015 р. [10].

Незважаючи на вищеписані тенденції на ринку нафти, ОПЕК відмовилася зменшувати квоти на видобуток сировини на своїй зустрічі в листопаді 2014 року.

Подальший розвиток ситуації на ринку нафти залежить від багатьох факторів. Експерти Міжнародного Енергетичного Агентства заявили, що в 2015 р. надлишок нафти зріс до більше 1 млн барелів на добу [10].

Ця обставина ставить під загрозу розвідку й освоєння нових родовищ, включаючи сланцеві, а також видобуток «чорного золота» на морському шельфі. Очікується, що обсяг видобутку нафти в США цього року скоротиться мінімум на 30 % в порівнянні з 2014 р. Значне скорочення видобутку нафти можливо і в Канаді.

Більшість компаній країни, які видобувають близько 50 % усієї нафти, оголосили про зниження витрат і планують добувати в добу приблизно на 300–350 тис. барелів менше, ніж у минулому році. Але у випадку загострення геополітичної ситуації на Близькому Сході ціни на нафту можуть тимчасово зрости. Під питанням експорт лівійської нафти. Нафтові родовища в Іраку можуть піддатися бомбардуванням, якщо опиняться під контролем радикальних угруповань [6].

Похитнути баланс попиту і пропозиції на ринку нафти в 2015 р. може зняття санкцій з Ірану. У цьому випадку до пропозиції нафтового ринку додасться близько 1 млн барелів на добу. Але ймовірність такого розвитку подій становить 50 %, вважають аналітики.

Враховуючи всі вищевикладені факти, середня ціна на нафту, можливо, буде перебувати в межах 50–60 доларів/барель.

Казахстан, чий найбільші торговельні партнери – Росія і Китай, відповів на ослаблення рубля та юаня конкурентною девальвацією (рис. 2): влада оголосила про перехід до вільного плаваючого курсу, після чого тенге впав на 26 % [9].

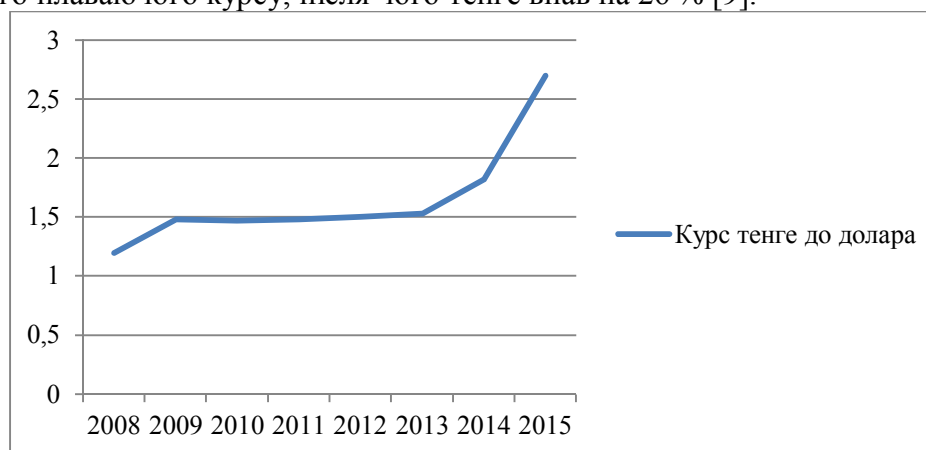

Рис. 2. Динаміка середньозваженого курсу тенге до долара [8]

На експорт сирової нафти припадає 55 % експортних доходів Казахстану, нафтові доходи формують близько половини держбюджету. В умовах падіння цін на нафту (з початку третього кварталу вони впали більше ніж на 20 %) девальвація тенге була неминуча. Катализатором була недавня девальвація китайського юаня, що спровокувала падіння більшості валют країн, що розвиваються. Китай закуповує 20 % казахстанського експорту, і

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

для збереження експортної конкурентоспроможності Казахстану необхідно було нівелювати ефект китайської девальвації. Те ж саме правильно й відносно рубля, який у третьому кварталі виступає гірше всіх серед основних валют (на Росію припадає 9 % казахстанського експорту) [8].

Додатковий тиск на валюти країн створює майбутній початок циклу жорсткості монетарної політики в США.

За результатами 2014 р. позитивне сальдо рахунку поточних операцій становило 4,6 млрд дол або 2,2 % до ВВП (рис. 3), у порівнянні з 0,9 млрд дол (0,4 % до ВВП) за 2013 р. [9].

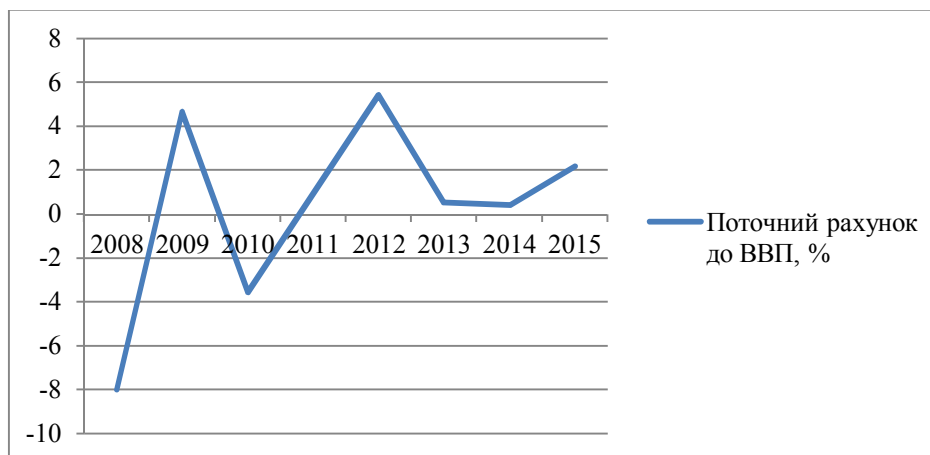

Рис. 3. Динаміка стану поточного рахунку Казахстану, % до ВВП [9]

Девальвація в лютому посилила торговельний баланс і тимчасово поліпшила цінову конкурентоспроможність (рентабельність) казахстанських підприємств. Після того, як відбулося зниження імпорту під впливом зростання цін на купівельну спроможність споживачів, профіцит торгового балансу збільшився з 15,6 млрд дол США в другій половині 2013 року до 22,6 млрд дол США в першій половині 2014 року.

Низький попит на інвестиційні товари на тлі знецінення курсу національної валюти призвів до падіння імпорту, що позитивно відбилося на рахунку поточних операцій і дозволило збільшити обсяги чистих іноземних активів. Однак у середньостроковій перспективі цей фактор є скоріше негативним.

У результаті, внесок чистого експорту у зростання ВВП значно підвищився до 2,7 процентних пунктів за дев'ять місяців 2014 року, в той час як у 2011–2013 рр. він був негативним. Проведена в лютому девальвація допомогла поліпшити платіжний баланс країни, усунувши його негативний вплив на зростання ВВП і підвищити валютні резерви НБ РК на 17 %. Але девальвація також призвела до зниження інвестиційного імпорту та зростання цін в економіці. Ціни на імпортні ресурси стали головною причиною зростання цін на товари, вироблені в Казахстані [10].

Високий профіцит поточного рахунку I півріччя 2014 року в 6,9 млрд дол перекрив у другій половині 2014 року дефіцит рахунку поточних операцій у 2,2 млрд дол. Основний внесок у розширення позитивного сальдо рахунку поточних операцій здійснений скороченням дефіциту балансу первинних доходів – на тлі різкого погіршення цінової кон'юнктури ринку нафти в IV кварталі 2014 скоротилися й обсяги доходів нерезидентів від прямих інвестицій [10].

У 2015 році в умовах можливого зниження попиту на основні казахстанські експортні сировинні товари, а також прогнозованого зниження цін на нафту і метали на світовому ринку, основним ризиком для економіки РК є подальше уповільнення галузей реального сектору економіки Казахстану, а в подальшому й галузей сфери послуг. Це призведе до зниження надходжень до Національного фонду та державного бюджету [10].

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Для підтримки сукупного попиту, як уже зазначалось вище, державою вжито заходи антикризового впливу. Главою держави прийнято рішення щодо залучення коштів Національного фонду до 3 млрд дол США (540 млрд тенге) щорічно на період з 2015 по 2017 рік [10].

За прогнозами Інституту економічних досліджень, рахунок поточних операцій платіжного балансу при можливих варіантах середньорічної ціни нафти марки Brent у 2015 році:

- при 80 дол США становитиме -129 млн дол;
- при 60 дол поточний рахунок буде негативним і становитиме -4,6 млрд дол;
- при 50 дол поточний рахунок прогнозується в обсязі -6,9 млрд дол [10].

Погіршення поточного рахунку у випадку зниження ціни на нафту до 50–60 дол пов'язано зі скороченням вартісного обсягу експорту, який, у свою чергу, чинить тиск на торговий баланс. Погіршення показника рахунку поточних операцій посилить тиск на тенге.

Висновки. Виявлено, що з часів входження у світову господарську систему як самостійного суб'єкта міжнародних економічних відносин, структура зовнішньоторгового обміну Казахстану не зазнала принципових змін з погляду міжнародної спеціалізації та надалі характеризується сировинною спрямованістю експорту та переважанням у імпорті обладнання, товарів проміжного та кінцевого споживання.

Аналіз основних макроекономічних показників Республіки Казахстан за останні роки, оскільки вони є головними показниками стану розвитку економіки країни, виявив таке.

Серед інших товарів, за рахунок яких зростає експорт Казахстану, найбільш значущими є глинозем, уран, водень, інертні гази й інші неметали, а також зернові, зокрема, пшениця та рис. Основними споживачами казахстанських енергоносіїв та продукції гірничодобувної промисловості у світовому господарстві багато років поспіль залишаються країни ЄС.

Значний позитивний внесок у відновлення економіки зробили заходи, що були прийняті урядом Республіки Казахстан у межах антикризової програми та які були націлені на розширення внутрішнього попиту й підтримку ділової активності в країні, а також заходи, які були націлені на створення бази посткризового розвитку.

Список використаних джерел

1. *Бияшева М. Х.* Влияние инвестиционных процессов на экономический рост в Казахстане : дис. д-ра : спец. 08.00.00 «Экономические науки» / М. Х. Бияшева ; ЕНУ им. Л. Н. Гумилева. – Астана, 2009. – 110 с.
2. *Габдуллина А. С.* Инновационная деятельность в регионах Казахстана / А. С. Габдуллина // Саясат-Policy. – 2010. – № 8. – С. 33–38.
3. *Инвестиционная деятельность в Республике Казахстан* // Статистический сборник. – Астана, 2010. – 122 с.
4. *Инновационная экономика Казахстана и Китая: опыт и перспективы.* – Алматы : ИД Эксклюзив, 2008. – 360 с.
5. *Исламский Банк Развития* [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.isdb.org>.
6. *Каримова З.* Минеральные ресурсы Казахстана и мира / З. Каримова, Э. Умирбаева // Экономика и статистика. – 2002. – № 2. – С. 40–48.
7. *Касенов Е.* Влияние Таможенного союза на экономику Республики Казахстан / Е. Касенов // Экономика и статистика. – 2010. – № 1. – С. 4–6.
8. *ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ШОТТАРЫ 2010–2014* / Статистикалық жинақ. – Астана, 2015. – 126 с.
9. *Статистика платежного баланса.* Национальный банк Казахстана [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.nationalbank.kz.
10. *Экономика Казахстана в 2015 году: ожидания и прогнозы : аналитический доклад* [Электронный ресурс]. – Астана, 2015. – Режим доступа : <http://forbes.kz/download/%D0%A4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%202.%20%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82.%20%D0%B7%D0%B0%D0%BF.%20%2012.03.2015%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B0%D0%B9%D1%82.pdf>.